

SAATEKS

Lugejateni jõuab ERMi 48. aastaraamat, pakkudes etnoloogilisi ja kultuuriajaloolisi sissevaateid Eesti kultuuri ja ühiskonda nii lähemas kui kaugemas perspektiivis, samuti ülevaadet meie muuseumis tehtavast tööst.

Aastal 2004 jõudis Eesti Rahva Muuseum väga väärrika versta-postini, tähistades 14. aprillil oma asutamise 95. aastapäeva. Sajandi täitumiseni on jäänud vaid viis aastat... Tulevikku silmas pidades on juubeliaasta kõige rõõmustavamaks tulemuseks reaalseks muutunud väljavaade, et muuseumi uus peahoone valmib 2009. aastaks. Sügisel käivitus ERMi ja kultuuriministeriumi koostöös tõsine ettevalmistus muuseumi uue kodu rajamiseks Raadile. Muuseumis koostati uue peahoone põhjalik ruumiprogramm, samuti pandi paika olulisemad arengusuunad järgneviks viieks aastaks, et oleksime valmis suureks ning põnevaks väljakutseks – tööks kaasaegses muuseumikompleksis mitmekülgse ja atraktiivse rahvusmuuseumina. Seda tööd toetas täienduste ja parandustega Eesti Rahva Muuseumi uue hoone rajamist ettevalmistav töörühm, mis on moodustatud kultuuriministri käskkirjaga. 2004. aastal asus ERM ette valmistama ka Raadile rajatava uue peahoone rahvusvahelist arhitektuurikonkurssi, mis koostöös Eesti Arhitektide Liiduga on plaanis korraldada aastal 2005. Oleme kaua ja kannatlikult oodanud oma tõelist kodu – meie hinnalist pärandit hästi säilitavat ning uusi tegutsemisperspektiive võimaldavat. Loodame, et sel teel ei ole enam peatumist ega tagasi-pöördumist.

Aastaraamatu kaks esimest artiklit on pühendatud eesti etnograafidele, kes mõlemad on rohkem või vähem olnud seotud ka Eesti Rahva Muuseumiga. Avaartikliga tähistame kolmveerandsajandi täitumist tunnustatud teadlasel ja õppejõul Arved Lutsul, kes oli üks ERMi teadustöö sisulisi suunajaid ja juhte rohkem kui kümnendi vältel. Noor uurija, ERMi teadur **Karin Konksi** keskendub sellele osale juubilari töös, milles Arved Luts oli teerajaja nii ERMis kui ka eesti etnograafiateaduses – kaasaja dokumenteerimises. Fookuses on Võru rajooni maarahva kaasaegse eluolu uurimise ekspeditsioon

(1962–1964), mida Arved Luts juhtis ja organiseeris. Kaasaegse kultuuri dokumenteerimine ja uurimine on olnud ja püsib jätkuvalt problemaatilisena kogu rahvusvahelises museoloogias. Nõukogude ühiskonnas määrasid kaasajauurimist algul totaalsemalt, hiljem leebemalt võimu poliitilised eesmärgid, st nõue põhistada ja populariseerida kehtestatud süsteemi, mis loomulikult tekitas eesti etnograafides vastumeelsust selle valdkonnaga tegelda. Samas on tähelepanuväärne autori järelendus traditsioonilise etnograafia (talurahvakultuuri uurimise) teatavast idealiseerimisest, selle käsitlemisest oma moodi vastupanuna nõukogude ideoloogiale ja süsteemile – seisukoht, mis vanema põlvkonna eesti etnograafide meenutustes ja hinnangutes ongi jäänud valdavaks. Karin Konksi toob tabavalt välja, et sotsialistliku kaasaja uurimist on eesti etnograafias tulnud pidevalt õigustada. Selline olukord mõjutas kindlasti soovi või soovimatust nimetatud valdkonnaga tegelda ning sealtkaudu kõige otsesemalt kaasajauuringute teoreetilis-metoodilist arengut. Vaatamata sellele võib just Võru rajooni maarahva kaasaegse eluolu uurimise ekspeditsiooni pidada märkimisväärseks saavutuseks, sest tegemist oli põhjaliku, laia teemaderingi ning pea kogu ERMi tollast teaduspersonali haarava kolmeaastase uurimisprojektiga, mille käigus kogutud materjalid on erinevalt mitmest järgnevast projektist läbi töötatud ja tulemused artiklitena muuseumi aastaraamatus publitseeritud.

Piret Õunapuu artikkel „Helmi Reiman-Neggio kui etnograaf“ on pühendatud tänaseni teenimatult varju jäänud isikule, kellel on väärikas koht ERMi ajaloos ning eriti eesti etnograafiateaduse algusaegade juures. Tuntud eesti rahvuslase Villem Reimani tütar Helmi sai kõrghariduse Helsingi ülikoolis, kus üks tema peaaegu oli soome-ugri rahvateadus. Artikkel annab ülevaate H. Reimani kahetsusväärsest lühikeseks jäänud elust ja tema sidemetest ERMiga, alates kogumisretkest koduses Kolga-Jaani kihelkonnas 1912. aastal. Piret Õunapuu rõhutab Reimani oskust lülitada kogumistöödel saadud teadmised lokaalsest traditsioonist oma kirjutistes-uurimustes laiemasse teaduslikku konteksti. Artikli teises osas avab Piret Õunapuu Helmi Reimani kirjatööde põhjal tema mõtteid eesti rahvakunstist, resümeerides, et tegemist oli andeka, oma ajast ees oleva uurijaga, kes oma töödes viis seni emotsionaalsel tasandil olnud eesti rahvakunsti uurimise üldistavale-süsteemiseerivale-võrdlevale tasandile.

Ajaloo Instituudi etnoloog **Aivar Jürgenson**, keda võib nimetada eesti tõsisemaks etnomükoloogia asjatundjaks, annab artiklis „Seentesse suhtumine meil ja mujal“ põhjaliku ülevaate seente korjamisest (tarbimisest) nii Eestis kui ka paljudes Euroopa maades, rõhutades, et tegemist on rahvakultuuri (argikultuuri) uurimises seni vähe tähelepanu leidnud valdkonnaga. Artikkel koondab põhjalikku ajaloolist, keeleajaloolist ja folkloorset infot, allikatena kasutab kirjutaja arhiivimaterjali ning vanemat ajakirjandust ja näitab, kuidas Euroopa, eriti Saksamaa eeskujul tehti seened eestlastele tuttavaks. 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi algupoolel toimus ka eesti ajakirjanduses intensiivne seenepropaganda, mis järgis mitmel Euroopa maal juba 19. sajandi teisel poolel alanud suunda. Traditsiooniliselt on aga erinev suhtumine seentesse, mis iseloomustab Euroopa ida- ja läänepoolseid rahvaid, olnud iseloomulik ka kahe kultuuriareali kontaktalasse jäävale Eestile, siin vastanduvad seenelembesem (suhtumine ning kasutamine) ida- ja kaguosa ning Põhja-, eriti Lääne-Eesti ja saared.

Ka järgnev artikkel valgustab üht senikäsitlemata, kuid põnevat kultuuritraditsiooni. Ajaloolane **Ken Kalling** annab värvika ülevaate eetri tarbimise traditsioonist Eestis, tuues ära ka ülevaate selle aine kasutamise ajaloost laiemalt. Kirjutaja tõdeb, et eetri „juurutajateks“ meie rahvameditsiinis olid mitmed nn koduse ravi käsiraamatud, mis seda ainet soovitasid kui vajalikku koduapteegi komponenti. Uurimuse üks allikas on autori koostatud küsimuslehele „Eeter ja selle joomine“ (Tartu 2000) laekunud vastused ERMi käsitajalises arhiivis.

ERMi teadur-kuraator **Anu Järs** jätkab aastaraamatu eelmises numbris alustatud tagasivaadet supelriietuse ja sealtkaudu rannakultuuri ajaloolisele arengule. Seekordses artiklis „Moodne supelrand. Pilk tänapäevase supelriietuse kujunemisele“ keskendub ta eelkõige 1920. ja 1930. aastate supelriietusele ning vaatleb rannamoe arengut seoses moodsa päevituskultuuri tekkega. Kokkuvõtvalt märgib autor, et pärast Esimest maailmasõda on rannakultuur vähem kui poole sajandiga teinud läbi lausa revolutsioonilise arengu, jõudes ajastu alguses valdavalt rangelt aktsepteeritud eri sugude eraldi supelusest ja tavariietuses rannas viibimisest päevitamise kultuse ja nappide bikiinideni. Anu Järsi uurimus on hea näide muuseumi esemekogude kasutamisest kõrvuti teiste allikatega (fotod, arhiivimaterja-

lid, ajakirjandus). Lisaks ERMi esemekogule on supelkultuuri aspektist läbi töötatud veel kuue muuseumi kogud ning lugeja leiab tekstist juhatavaid viiteid.

Kahes viimases uurimuses leiab keskse meetodina rakendamist meediatekstide analüüs, tekstide kaudu tõlgendatakse vaadeldavat ajastut laiemalt. ERMi teaduri-kuraatori **Kristel Rattuse** artikkel põhineb ühel osal tema 2004. aasta novembris Tartu Ülikooli ajaloo osakonnas kaitstud magistritööst. Artiklis lahkab ta 1913. aastal Eesti kirjandusringkondades puhkenud „Vilde jootraha“ skandaali kui teatud eksemplaarset juhtumit, iseloomustades selle kaudu üldisemaid protsesse möödunud sajandi alguse Eesti professionaalse kultuuri sfääris. Kristel Rattus analüüsib skandaali käigus vallandunud diskussiooni eesti haritlaseideaalist ning „õigest“ kultuurist (kü-lakultuur *versus* linnakultuur) ja näitab, et tegemist oli kahe põlvkonna ideoloogilise konfrontatsiooniga, mis kitsamalt väljendas võimuvõitlust sümboolse kapitali ning sotsiaalse positsiooni pärast, laiemalt aga iseloomustas modernismiperioodi kodanlikku kultuuri üldisemalt.

Aastaraamatu artikliteosa lõpetab kaastöö noorelt etnoloogilt **Inga Toomilt**, kes pälvis 2004. aastal ERMi preemia parima etnoloogia-alase lõputöö eest. Artikkel „Millisel naisel on õigus sünnitada? Pilk 1990. aastate teise poole perekonnadiskursusele Eestis“ on valminud Inga Toomi lõputöö ühe peatüki alusel ning käsitleb üksikemede teema kajastamist meedias (pere- ja naisteajakirjad, päevalehed). Tegemist on tundliku temaga, mis peegeldab hästi 1990. aastate edu-Eesti ühiskonda ning selle sotsiaaldarvinistlikke väärtusi. Kirjutaja tõdeb, et selle kümnendi arengute tulemuseks on „üksikemede jäämine sotsiaalsesse perifeeriasse“ – ühiskond sageli ei teadvustagi, et tegemist on olulise ja põhimõttelise probleemiga, veel vähem otsitakse sellele tegelikku lahendust. Tervikuna on enamikule 1990. aastate pereelu käsitlevatest avalikest tekstidest iseloomulik pidada naisi vastutavateks üleminekuühiskonna teravas probleemimis – iibelanguses.

Käesoleva aastaraamatu ülevaateosa kajastab senisest põhjalikumalt ERMis tehtut-toimunut. Soovime, et huviline võiks saada mõnest meie ettevõtmisest sisulisema ettekujutuse, kui seda võimaldab traditsiooniline ülevaade tööaastast.